

Висоцька Р. Р.,
викладач кафедри іноземних мов
Національного університету «Львівська політехніка»

ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ ЗАПЕРЕЧЕННЯ В РОЗМОВНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті здійснено комплексний аналіз загальнозаперечних речень у французькій розмовній мові. Звернено увагу на прагматичні особливості оцінювання висловлювань, що містять заперечення, зокрема у творах французьких письменників і прикладах діалогічного мовлення.

Ключові слова: полінегативність, мононегативність, придієслівне заперечення, синтаксис, заперечна конструкція, мовленнєвий стиль.

Постановка проблеми. Заперечення являє собою важливу категорію мови, будучи однією з основних розумових операцій, своїми засобами найяскравіше та найточніше виражає категорію логіки, указує на взаємозв'язок між мовою, мисленням та об'єктивною дійсністю [1, с. 47]. Заперечення є не лише проблемою лінгвістів, воно широко застосовується і в інших науках, таких як логіка чи філософія, що свідчить про багатоаспектність цього поняття. Заперечення – одна із властивих усім мовам світу вихідних, семантично нерозкладаних значеннєвих категорій, які не піддаються визначенню через більш прості семантичні елементи [2, с. 105]. Висловлювання, які містять інформацію із запереченням, часто зустрічаються в різних функціональних стилях мови й комунікативних сферах. Мовець застосовує такі висловлювання не тільки тоді, коли щось заперечує чи намагається подати заперечну відповідь, а й у випадках, коли щось стверджує чи доводить, виражає свою думку, оцінює об'єктивну дійсність. Існування різних типів заперечення пояснює надзвичайну зацікавленість лінгвістів у дослідженні цього явища. Основний зміст роботи – розгляд і дослідження одного зі складних граматичних явищ французької мови – заперечення. Актуальність цієї теми полягає в детальному аналізі всіх мовних засобів вираження заперечної інформації в розмовній мові. Незважаючи на безліч праць і досліджень, проведених ученими-лінгвістами, проблема заперечення залишається маловивченою, адже сучасний розвиток мовознавства, найновіші досягнення в лінгвістиці тексту, комунікативних жанрах відкривають перспективи та нові аспекти аналізу категорії заперечення. Заперечення в французькій мові – це багатогранне явище, яке змінюється разом із розвитком мови.

Об'єктом дослідження роботи є заперечувальні речення, під якими розуміються пропозиції, у яких заперчується зв'язок між підметом і присудком або між різними членами речення.

Предметом дослідження є мовні способи й засоби вираження заперечення.

Мета статті – огляд найбільш поширених способів вираження заперечення в розмовній французькій мові.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розмовна французька мова завжди викликала інтерес у дослідників, що пов'язано насамперед із необхідністю дослідження її лексико-граматичних особливостей для тих, хто вивчає французьку мову як іноземну і стикається з великими труднощами правильного розуміння слів, виразів, а також конструкцій у загальному мовному потоці [3, с. 98].

Відомо, що жива мова будується за власними законами, має власні правила, які не збігаються з нормативними правилами. Саме таку мову ми можемо почути в метро, кафе, на вулиці тощо. І цей потік слів, поєднаних між собою з відхиленнями від граматичних правил (незавершені фрази, що перериваються несподіваними паузами, неповні заперечення тощо) – усе це може буквально збентежити людину, що потрапила в середовище носіїв мови.

Розмовна французька мова має свої особливості як галузі фонетики, так лексико-граматики. Неможливо в межах однієї статті проаналізувати всі три мовні аспекти. Ми обмежимося аналізом граматичних особливостей розмовного аспекту французької мови. Звернення до аналізу саме цих особливостей є виправданим, оскільки найбільш рухомою частиною граматичної будови французької мови є синтаксис.

Розповідні речення є основною і найбільш поширеною комунікативною одиницею. Особливу увагу привертає до себе заперечне речення, з яким у сучасній розмовній мові відбуваються значні зміни. Ці зміни впливають на засоби вираження абсолютного, іменного й обмежувального заперечення. Французька мова належить до полінегативних мов, що використовують у загальнозаперечних реченнях заперечні частки [4, с. 250]. Наприклад, розглянемо такі речення:

1. *Elle n'a pas changé.*
2. *Rien ne la changera donc?*
3. *Elle n'a pas changé du tout.*

Характерною особливістю полінегативної будови французького речення є обов'язкове вживання подвійного придієслівного заперечення, другий компонент якого може бути як простим формантом, так і узагальнювальним заперечним прислівником [4, с. 278]. У наведених прикладах у першому реченні використані дві заперечні частки; у другому реченні другою заперечною часткою є узагальнювальний заперечний займенник; у третьому реченні маємо справу зі складним формантом. У французькій мові заперечні частки замикають присудок, його змінювану дієслівну частину в рамку, якщо другий елемент є формантом. Інші засоби вираження заперечення пода-

ні прислівниками або займенниками; їхня синтаксична функція визначає їхнє місце в реченні, передбачає відрив другого компонента від присудка. Значну роль виконує також експресія речення.

Н. Шигаревська в роботі «Нариси з синтаксису сучасної французької мови» детально описує загальнозаперечні речення й функції заперечної частки “ne”, яка в умовах постійної еволюції послабила свою роль і значення. Ця частка перетворилася на ненаголошене слово, тоді як наголошена позиція “pas” на кінці акцентної групи або синтагми отримала власне негативне значення, а двобічні синтаксичні зв’язки “pas” із присудком і додатком змінили значення в другому компоненті заперечення [4, с. 305]. Отже, взаємодія граматичних і фонетичних процесів еволюції призвела до появи в розмовній мові тенденції до перебудови загальнозаперечного речення: подвійне придієслівне заперечення заміщується одним, що виражається переважно заперечною часткою “pas”, про що свідчать такі приклади [3, с. 89].

1. *Elle est pas jeune, pas belle, mais pas banale* [5, с. 19].

2. *Oh! ça fait rien, je n’aime pas les fêtes* [5, с. 26].

3. *Tu peux pas le dire à ta famille* [5, с. 27].

Варто вказати на те, що опущення “ne” в більшості випадків є ознакою фамільярно-розмовної мови. У літературно-розмовному різновиді мають місце обидві форми вираження дієслівного заперечення: “ne ... pas”, “pas” [6, с. 17]. Частіше використовується перший варіант заперечення.

Дослідники французького синтаксису під час тлумачення еволюції загальнозаперечного речення спираються на одну з можливих умов – або на фактор фонетичний, або на фактор граматичний. Однак вивчення найрізноманітніших процесів розвитку мови демонструє, що навіть найзначніший фонетичний процес не може сам по собі змінити або зруйнувати елемент мови, який несе граматичне значення [7, с. 98]. Перший компонент заперечення може опускаватися за будь-якого типу присудка (дієслівному простому, складному, складеному й іменному), будь-якої форми дієслова, будь-якого підмета. Разом із тим варто вказати на два типи речень, що найбільш послідовно повторюють першу заперечну частку. Так, “pas” є, за звичаєм, єдиним заперечним елементом у спонукальних реченнях повсякденної розмовної мови:

1. *Sortez pas les grandes orgues, on n’est pas dimanche* [5, с. 14].

2. *Ayez pas peur! Il n’est pas mauvais* [8, с. 11].

3. *Bonne chance! oublie pas la petite* [8, с. 61].

4. *Soyons pas nerveux, la punition doit être proportionnée à la faute* [9, с. 105].

5. *Tais – toi, parle pas de ces choses-là* [10, с. 154].

Інший вид мононегативного речення будується з конструкцією “c’est”. У розмовній мові вже немає альтернатив “ce n’est pas” – “c’est pas”. Уживається тільки конструкція з однією заперечною часткою “pas” у постпозиції до дієслова. Пропуск першого елемента заперечення в реченнях, що вводяться презентативним зворотом “c’est”, пов’язаний не тільки з граматичним і фонетичним послабленням частки “ne”, а й із тенденцією до фразеологізації “c’est”, зв’язаності компонентів конструкції [11, с. 159].

Необхідно зазначити ще одну закономірність у функціонуванні придієслівного заперечення: перший компо-

нент опускається частіше при підметі-займеннику та є більш уживаним при підметі-іменникові. Невживання “ne” в другому випадку характеризує фамільярний різновид розмовної мови. Існують заперечні неповні речення, які є наслідком еліпса присудка, і, на нашу думку, ці речення слід зараховувати до загальнозаперечних. Вони зустрічаються в усіх комунікативних типах речень у розмовній мові.

1. *Oh ! pas pour longtemps!* [9, с. 112].

2. *Pas question de trahir le séminariste, pas question non plus de ramener ses propos à leur juste valeur* [9, с. 61].

3. *Paule, je vous prie: pas de scandale* [9, с. 117].

Заперечна частка “pas” узяла на себе функції вираження предикативності. Про предикативну природу цих конструкцій свідчить не тільки їхнє функціонування як окремого речення, що має свою особливу інтонаційну характеристику, а й той факт, що в наведених вище прикладах “pas” є стильовим варіантом складної заперечної одиниці “non pas”, а не іменного “non” [12, с. 6]. Отже, у суворому синхронному плані на рівні розмовної мови конструкції типу “Pas de nouvelles?” варто розглядати як самостійні предикативні одиниці, різновид односкладового речення. Інші заперечні частки – другі компоненти заперечного звороту, як і “pas”, можуть функціонувати в розмовній мові без першого компонента “ne” й бути незалежними реченнями.

1. *Plus rien de la capitale ne m’était inconnu* [9, с. 129].

2. *Plus de beurre, dès lors, plus de crêpes* [13, V. 1, с. 23].

3. *Ce n’est rien du tout, je te dis. Rien du tout* [10, с. 103].

4. *Non, il n’y avait personne; peut-être le brut venait-il du dehors* [14, с. 67].

Тепер проаналізуємо частково-заперечні речення, у яких присудок оформлений позитивно, а заперечна частка “non” приєднується до інших членів речення. Також можуть бути обставинні слова, означення, додатки та іменна частина присудка.

1. *Ce sont alors les petits verres rouges et blancs; on boit régulièrement, non sans un clin d’oeil* [5, с. 8].

2. *Il était séparé de sa femme, non divorcé* [5, с. 25].

3. *Il s’agit d’un membre de la famille, non de la clientèle* [5, с. 10].

4. *Paule est trop nerveuse, ces dissonances la font tressaillir et non sourire comme Josée* [5, с. 10].

Із “non” у розмовній мові успішно конкурує “pas”. Ці речення входять у предикативну групу.

1. *Il y avait de la lumière dans la chambre dont la porte était ouverte, mais pas dans les autres pièces* [5, с. 140].

2. *Je viens pas dimanche, je viens jeudi* [5, с. 142].

3. *Pas moyen de lui tirer un mot!* [5, с. 160].

Сполучення “non” і “pas” із прикметниками створили нову словотвірну модель із негативними значеннями, а також збагатили лексику новими семантемами.

1. *Evidemment la question n’est pas logique* [14, с. 120], (la question n’est pas logique – elle est illogique).

2. *Monsieur le juge d’instruction, je suis pas coupable* [14, с. 127], (je suis pas coupable – je suis incoupable).

Заперечне речення будується іноді з використанням обмежувально-заперечних зворотів (seulement ... que, ne ... pas que, non seulement, pas seulement). Їхня диференціація пов’язана зі стилем мови та з тим, чи є зворот приїменниковим чи придієслівним.

1. *Ce n'est pas seulement le lendemain qui n'est jamais assuré, c'est même l'heure présente* [13, V. 2, с. 13].

2. *Ce n'est pas à nous que je pense; il ne faut jamais penser à soi avant de penser aux autres* [13, V. 2, с. 13].

У наведених прикладах заперечна частка "pas" прикріплена до дієслова в постпозиції й цим пов'язана з обставиною часу в першому прикладі та з додатком – у другому, на які поширюється її заперечне значення. В обох прикладах обмежувально-заперечні звороти будуються з дієслівним присудком. Отже, у сучасній французькій розмовній мові використовується в різних видах заперечного речення єдиний засіб вираження категорії заперечення – частка "pas" [15, с. 14]. Відрізняються загальнозаперечні й частково-заперечні речення.

Майже завжди загальне заперечення (заперечується весь факт) виражається запереченням при присудку (дієслові); часткове заперечення (заперечується лише частина факту) виражається запереченням при іншому члені речення. Однак іноді у французькій мові частково-заперечне значення виражається придієслівним запереченням, тому що частка "ne" може стояти тільки при дієслові.

Висновки. Варто зазначити, що під час роботи були досліджені та проаналізовані вживані засоби вираження заперечення у французькій мові. Були вивчені приклади з художніх творів зарубіжних авторів, що дало змогу максимально достовірно й чітко визначити коло використовуваних у літературі засобів, які надають можливість висловити категорію заперечення на різних рівнях мови; також були використані приклади з навчальних посібників із діалогічного мовлення, що також виявилось корисним під час виявлення актуальних способів заперечення в мовній ситуації.

Література:

1. Лещенко Л.В. Категорія заперечення: прагматичний аспект / Л.В. Лещенко // Актуальні проблеми металінгвістики : зб. наук. пр. – Черкаси : Черкас. держ. ун-т, 2001. – С. 46–58.
2. Герасименко І.А. Заперечення як мовна універсалія : принципи, параметри, функціонування / І.А. Герасименко. – Л. : Вид. центр Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2006. – 290 с.
3. Шигаревская Н.А. Основы французской пунктуации / Н.А. Шигаревская. – М. : Просвещение, 1975. – 110 с.
4. Шигаревская Н.А. Очерки по синтаксису современной французской речи / Н.А. Шигаревская. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1970. – 398 с.
5. Mallet-Joris F. Allegra / F. Mallet-Joris. – М. : Радуга, 1985. – 324 с. – Allegra.

6. Andrievskaya A. Syntaxe du français moderne / A. Andrievskaya. – К. : Высшая школа, 1973. – 314 с.
7. Nikolskaya E.K. Grammaire française / E.K. Nikolskaya, T.E. Goldenberg. – М. : Высшая школа, 1974. – 397 с.
8. Simenon G. La neige était sale / G. Simenon. – Paris : Hachette, 1965. – 126 p. – Neige.
9. Bazin H. Vipère au poing / H. Bazin. – М. : Прогресс, 1979. – 164 с. – Vipère.
10. Clavel B. La saison des loups / B. Clavel. – М. : Прогресс, 1978. – 214 с. – Saison.
11. Бондаренко В.М. Отрицание как логико-грамматическая категория / В.М. Бондаренко. – М. : Наука, 1983. – 212 с.
12. Attal P. Deux niveaux de negation. La negation / P. Attal, C. Muller // Langue française. – 1984. – № 62. – P. 4–11.
13. Malot H. Sans famille / H. Malot. V. 1, 2. – Paris : Editions Gallimar, 1980. – P. 367, 315. – Sans famille.
14. Arsene Lupin et Fantomas // Roman policier français du 20 siècle. – М. : Радуга, 1989. – С. 16–397. – Arsene Lupin.
15. Мокра О.М. Заперечення у сучасній французькій мові: структурно-семантичні та функціональні параметри : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10. 02. 05 «Романські мови» / О.М. Мокра. – К., 2006. – 20 с.

Высоцкая Р. Р. Лингвопрагматические особенности выражения категории отрицания в разговорном французском языке

Аннотация. В работе осуществлен комплексный анализ отрицательных предложений во французской разговорной речи. Обращено внимание на прагматические особенности оценки высказываний, содержащих отрицание, в частности в произведениях французских писателей и примерах диалогической речи.

Ключевые слова: полинегативность, мононегативность, отрицание, синтаксис, отрицательная конструкция, речевой стиль.

Vysotska R. Lingual and pragmatic features of the expression of objection's category in the conversational style of French

Summary. In this paper, a comprehensive analysis of negative sentences in French colloquial language is made. A special attention is paid to the pragmatic features of statements containing objections, particularly in the works of French writers and in the examples of dialogue speech.

Key words: polinegation, mononegation, verbal objection, syntax, negative construction, speech style.